

nek s názory W. Leibnize. Kapitola sedmou zasvětil výkladu Bolzanova pojetí nesmrtnosti duše a obecně jeho eticko-náboženským názorům, vycházejí z útěšného spisu Athanasia. Přesně Bolzana charakterizuje jako člověka hluboce věřícího, ale také pochybujícího o neomylnosti papeže a o jediném možném výkladu Písma svatého. O Bolzanově chápání víry a jeho náboženských postojích se autor snaží pojednat do hloubky — jeho proslulé nedělní exhorty však nechává téměř bez povšimnutí. Závěrečná kapitola je konfrontací dané společenskohistorické skutečnosti s Bolzanovými sociálně-utopickými představami; východiskem je samozřejmě spis O nejlepším státě. V epilogu Koljadko hodnotí Bolzanův přínos světové vědě, jeho vliv na další významné filozofické osobnosti (Brentana, Husserla aj.). Konstatuje, že „správné hodnocení filozofického odkazu myslitele je možné jen z pozic marxisticko-leninské metodologie“. V tom s ním můžeme souhlasit. Ne však s tvrzením, že „kroky, které v tomto směru podnikli marxističtí vědci, jsou velmi nepatrné“ (s. 190). Překvapuje nás, že tento názor zastává autor i přesto, že v připojeném seznamu literatury figuruje (pod č. 62) Loužilova obsáhlá monografie z roku 1978, práce Seidlerové, Pavlíkové atd. Tyto publikace si v žádném případě nezaslouhují tak okázalého přehlédnutí (zvláště měl-li je autor k dispozici).

Kniha vzhledem ke svému „prvenství“ bude jistě plnit funkci příručky pro studenty filozofie i vědecké pracovníky tohoto oboru po celém Sovětském svazu. Je proto trochu zarážející i značné množství tiskových chyb a nepřesností, zejména v odkazech a v literatuře.

Helena Bretfeldová

Stanislav Sousedík: Valerián Magni. Kapitola z kulturních dějin Čech 17. století. Praha, Vyšehrad 1983. 189 s.

Stálý zájem nakladatelství Vyšehrad o dějiny evropského a zvláště českého myšlení připomněla další monografická práce s historickofilozofickou tematikou, která veřejnosti představila významnou postavu náboženského, politického i filozofického života Čech v období po bitvě na Bílé hoře. Podtitul rovněž napovídá, že autor nemínil zůstat pouze u portrétu jedné zajímavé osobnosti, ale snažil se čtenářovi přiblížit celou kulturní (zejména myšlenkovou) atmosféru pobělohorských Čech, která vlastně zformovala člověka, politika, duchovního a filozofa Valeriána Magniho.

První části knihy charakterizují Valeriánův život v kontextu doby; Svou kariéru započal nejmladší syn v Praze usedlého italského finančníka Konstantina Magnise jako kapucínský mnich; už v šestnácti letech tak poprvé samostatně rozhodl o své budoucnosti a dokázal svou houževnatost i pevný charakter. Kazatelské umění pozdějšího světce Vavřince z Brindisi, jenž vedl italskou misi kapucínů do Prahy, a jistě také jazyková blízkost přivedly mladíka ke vstupu do přísné řehole i proti vůli rodiny. Valerián však své blízké nezklamal — vypracoval se na jednoho z nejproslulejších kazatelů své doby a brzy se prosadil i u dvora. Průnik do nejvyšších politických kruhů následovala dráha obratného diplomata — nejdříve, v období rekatolizace českých zemí, ve funkci poradce pražského arcibiskupa Arnošta z Harrachu, později po boku polského krále Vladislava IV. Přes svou příslušnost k řádu působil Magni ve své době spíše dojmem moderního intelektuála a nezávislého politika — kromě filozofie se zabýval i fyzikálními a matematickými experimenty; v polském Gdaňsku vedl veřejnou disputaci s protestantským teologem B. Nigrinem, a i když svého soupeře v eristice jasně předčil, nesnažil se ho pokorřit, naopak mu prokazoval vážnost a úctu. Stal se přáteli; Magniho zdvořilá, ale přesvědčivá argumentace měla potom za následek i pozdější pastorovu konverzi ke katolicismu. Ostatně jeho vzoruplný vztah k Albrechtovi z Valdštejna by vydal na samostatný spis: od upřímného respektu k silné osobnosti generalissima přes podezřívavost k jeho politickým záměrům až k autorství tzv. kapucínské relace, která velkou měrou přispěla k Valdštejnovu pádu.

V bohatých dobových souvislostech interpretuje Sousedík Valeriánovu činnost vědeckou a spisovatelskou, která se patrně rozvinula až v šestém desetiletí jeho života, a to při pobytu na Moravě. Nedlouho po rozhodujícím klání na Bílé hoře získali totiž Magnisové panství a zámek Strážníci na Moravě, kde se usadil Valeriánův bratr František a kam zajížděl i sám Magni, když chtěl na čas odejít do ústraní a věnovat se literární tvorbě. Na základě rozhovorů obou bratří dokládá Sousedík vznik Valeriánovy filozofické prvotiny — spisu *De luce mentium*, vydaného 1642 v Římě. Tvůrčí azyl mu poskytoval také brněnský kapucínský klášter.

Významným Valeriánovým myšlenkovým pokusům, které přerostly domácí prostředí a stanuly

na úrovni nejlepší soudobé evropské filozofie, věnoval autor třetí díl knihy a rozčlenil jej do sedmi podkapitol. Oceňuje Magniho zejména jako vykladače a především kritika scholastické interpretace Aristotelovy filozofie. Jejím prostřednictvím totiž Magni útočí i na veškerou soudobou jezuitskou scholastiku, ačkoliv sám sebe poprávu pokládá za následovníka Augustina a Bonaventury, a cílem jeho snažení se stává reforma křesťanské filozofie vůbec. Aristotela kritizuje z hlediska filozofického i teologického, v zásadě odmítá i jeho důkazy boží existence „a posteriori“. V několika jeho protiargumentech vidí Sousedík dokonce anticipaci fenomenologie — některých idejí Husserla a Heideggera.

Charakteristiku jeho filozofie doplňuje Sousedík výkladem Valeriánova originálního pojetí smyslového a rozumového poznání, objasňuje jeho užívání pojmů „lux“ a „imago“, dokonce obšírně porovnává Magniho představu prostoru s pozdějšími transcendentalistickými názory Kantovými. Do rozumového poznání (poznání „existujících jsoucen a idejí“) podle Valeriána zasahuje naším prostřednictvím boží vůle („každý akt rozumového poznání je přímým viděním boha“): v naší duši je přítomno „duchové světlo“ (tj. bůh), které vytváří „imago“ podmiňující kognitivní akt.

Knihou prolíná i zajímavá historie vztahu mezi Magnim a Janem Ámosem Komenským: od počátečního odporu mladého bratrského duchovního-nuceného emigranta k čelnému představiteli pobělohorské rekatolizační kampaně (jehož osobní názory na její průběh nemohl znát) až k pozdější vzájemné úctě obou duchovních. Komenský, podobně jako Valerián hlásající myšlenku jednoty lidstva, kapucínovo filozofické dílo prostřednictvím Valeriánova gdaňského „zdvořilého protivníka“ Nigrina důkladně prostudoval. Sousedík dospěl k názoru, že mnohé ideje z Magniho spisů (zejména z *De luce mentium*) přešel do vlastních prací.

Když autor volil způsob hodnocení Valeriánova díla, usiloval patrně o formu čtenářsky co nejpřístupnější, což pochopitelně svádí k nadhodnocení popisované osobnosti. Sousedík však postřehl i meze Magniho filozofického rozhledu a jejich výkladu se v knize nevyhýbal. Jeho dílo charakterizuje jako „augustiniánskou reakci na nominalistické tendence poznání jezuitské scholastiky (...) přerůstající své historické kořeny a dospívající pod vlivem novověkého subjektivismu až na práh filozofie transcendentální“. Představil Magniho jako současníka J. A. Komenského, Blaise Pascala (se kterým ho spojovala ve vyšším věku velmi vyhrčená nenávisť k jezuitům) a R. Descarta; z jeho díla později čerpali patrně i W. Leibniz a Ch. Wolff. Prokázal, že význam Valeriánových myšlenek přesáhli hranice Čech i rámec své doby, přestože svého velkého cíle — vytvořit novou, „čistou křesťanskou“ filozofii — nedosáhl. Autorovi neunikla ani jeho duchovní příbuznost s pozdějším významným filozofem „vypěstovaným v české zemi“ — s Bernardem Bolzanem.

Sousedíkův čtivý elegantní sloh zpřístupňuje čtenáři faktografii, již kniha doslova oplývá. Výborným doplňkem základního textu je bohatý poznámkový aparát i seznam pramenů a literatury — škoda jen, že chybí jmenný rejstřík, který by při hlubším studiu usnadnil orientaci v opakujících se jménech.

Helena Bretfeldová

D. Wittich, K. Gössler, K. Wagner: Marxistisch-leninistische Erkenntnistheorie. Berlin 1980 (2. vyd.). 558 s.

Recenzovaná kniha je výsledkem mnohaletého úsilí (počátek lze datovat do roku 1960) předních odborníků NDR v oblasti marxisticko-leninské teorie poznání. Vzniklo tak analyticko-syntetické dílo, které je věnováno základním otázkám gnoseologickým, jejichž výběr, metodický postup při jejich řešení, širší začlenění do systému marxisticko-leninské filozofie a marxismu-leninismu vůbec, svědčí o tom, že autoři přistupovali ke gnoseologické problematice z mnoha aspektů, v nejšířších souvislostech a rovinách, zároveň ale usilovali, aby se jednotlivé problémy netřístily do izolovaných celků, aby bylo dosaženo integrity, aby postup poznávání, osvojování si obsahu teorie poznání probíhal analogicky, jak je tomu při poznávání ostatních objektů či předmětů v poznávacím procesu.

Zřejmě by bylo neúčinné posuzovat všech devět kapitol tak rozsáhlé studie, proto se omezím na zobecňující pohled a na několik poznámek k práci jako celku. Všech devět kapitol lze rozdělit do čtyř dominantních celků: I. Cíl, předmět a metody marxisticko-leninské teorie poznání; kategoriální vymezení pojmů poznání, procesu a struktury poznání (kap. 1. a 2.). II. Materiální podmíně-